

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ ЗАГРОЗ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ (ТЕРИТОРІАЛЬНИМ) РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ

© 2025 СЕМИГУЛІНА І. Б., ЯРОШЕНКО І. В.

УДК 332.1, 351, 352, 353
JEL Classification: R10; R11; R12; R13; R50; R58; H70

Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. Теоретико-практичні аспекти формування поняття та сутності загроз у контексті управління регіональним (територіальним) розвитком в Україні

Дослідження питань формування теоретичних аспектів, що безпосередньо позначаються на регіональному (територіальному) розвитку в Україні, є нерозривно пов'язаними із вивченням проблематики впливів на безпечне, стабільне, стійке та стале функціонування соціально-економічних систем різних рівнів управління (державного, регіонального, місцевого або громадного) різноманітних зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, серед яких мають місце й загрози, які постають перед Україною та українським суспільством протягом усього періоду державності. Наразі, коли триває війна рф проти України, масштаб, ступінь, вид, середовище тощо і результати таких впливів є значно розширеними. У спричинених військовою агресією умовах суттєво актуалізувалася безпекова складова у питаннях формування та реалізації регіональної політики, в тому числі організації функціонування місцевого самоврядування, зокрема, під впливом зовнішніх чинників відбуваються зміни внутрішніх, які в комплексі та взаємодії між собою визначають сучасні пріоритети соціально-економічного розвитку країни, її регіонів та територій, як в часи воєнного стану, так і в період післявоєнної відбудови. Крім того, географія кордонів України дозволяє говорити про актуальність дослідження і потреб вирішення питання безпекового соціально-економічного регіонального розвитку під впливом різноманітних дестабілізуючих чинників на постійній основі і в майбутньому. В матеріалах статті сформовані теоретичні та практичні аспекти стосовно визначення поняття і сутності загроз, оцінки їх дестабілізуючого впливу щодо регіонального (територіального) розвитку, зокрема, в сучасних умовах пошуку шляхів безпечного, стійкого, стабільного та ефективного функціонування, воєнної і повоєнної відбудови України та усіх її територій.

Ключові слова: загроза, виклик, ризик, небезпека, дестабілізуючий чинник, регіональний (територіальний) розвиток, просторовий розвиток, публічне управління, регіон, територія, громада, регіональна політика, політика відновлення.

Рис.: 6. Табл.: 1. Бібл.: 30.

Семигуліна Ірина Борисівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Ярошенко Ігор Васильович – кандидат економічних наук, завідувач відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

UDC 332.1, 351, 352, 353
JEL Classification: R10; R11; R12; R13; R50; R58; H70

Semygulina I. B., Yaroshenko I. V. The Theoretical and Practical Aspects of Forming the Concept and Essence of Threats in the Context of Regional (Territorial) Development Management in Ukraine

The study of issues related to the formation of theoretical aspects, which directly influence regional (territorial) development in Ukraine, is inextricably linked to examining the impact of various external and internal destabilizing factors on the safe, stable, resilient, and sustainable functioning of socioeconomic systems at different levels of governance (State, regional, local, or community). Among these factors are threats facing Ukraine and Ukrainian society throughout the entire period of statehood. Currently, with Russia's war against Ukraine ongoing, the scale, scope, type, environment, and consequences of such impacts have significantly expanded. In the conditions caused by military aggression, the security dimension in issues of shaping and implementing regional policy has become particularly important, including the organization and functioning of local self-government. In particular, external factors induce internal changes, which together and in interaction define the current priorities of socioeconomic development of the country, its regions, and territories, both during martial law and in the post-war reconstruction period. Furthermore, Ukraine's geographical borders underscore the relevance of researching and addressing the issue of secure socioeconomic regional development under various destabilizing influences on a continuous basis and in the future. The materials of the article present both theoretical and practical aspects regarding the definition and essence of threats, as well as the assessment of their destabilizing impact on regional (territorial) development, particularly in the current context of seeking ways for safe, sustainable, stable, and effective functioning, and for the military and post-war reconstruction of Ukraine and all its territories.

Keywords: threat, challenge, risk, danger, destabilizing factor, regional (territorial) development, spatial development, public administration, region, territory, community, regional policy, recovery policy.

Fig.: 6. Tabl.: 1. Bibl.: 30.

Semygulina Iryna B. – Candidate of Sciences (Economics), Research Associate of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Yaroshenko Ihor V. – Candidate of Sciences (Economics), Head of Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

Дослідження питань формування теоретичних аспектів, що безпосередньо позначаються на регіональному (територіальному) розвитку в Україні, є нерозривно пов'язаними із вивченням проблематики впливів на безпечне, стабільне, стійке і стає функціонування соціально-економічних систем різних рівнів управління (державного, регіонального, місцевого або громадного) різноманітних зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, серед яких мають місце й загрози, які постають перед Україною та українським суспільством, починаючи з початку формування держави, і залишається вкрай актуальним в умовах сьогодення, коли країна бореться за свою незалежність.

Наразі, коли триває війна рф проти України, масштаб, ступінь, вид, середовище тощо і результати таких впливів є значно розширеними. В спричинених військовою агресією умовах суттєво актуалізувалася безпекова складова у питаннях формування та реалізації регіональної політики, в тому числі організації функціонування місцевого самоврядування, зокрема, під впливом зовнішніх чинників відбуваються зміни внутрішніх, які в комплексі та взаємодії між собою визначають сучасні пріоритети соціально-економічного розвитку країни, її регіонів та територій, як в часи воєнного стану, так і в період післявоєнної відбудови. Крім того, географія кордонів України дозволяє говорити про актуальність дослідження і потреб вирішення питання безпекового соціально-економічного регіонального розвитку під впливом різноманітних дестабілізуючих чинників на постійній основі і в майбутньому.

Перспективність тематики досліджень причин виникнення і наслідків проблемності для регіонального (територіального) розвитку та пошуку шляхів їх вирішення в Україні підтверджується широтою робіт сучасних науковців, серед яких: А. Гранберг, М. Долішній, Ф. Заставний, З. Варналій, М. Кизим, О. Раєвнева, В. Петросянц, В. Юрчишин, О. Онищенко, Н. Белікова, О. Іванова, О. Тур, О. Красносова, Д. Михайленко, В. Козирева, А. Третяк, М. Орлатий, інші. Враховуючи специфіку впливу наслідків повномасштабної війни рф проти України на функціонування та розвиток усіх

без виключення регіонів і територій в країні, актуалізуються питання пошуку шляхів безпечного, стійкого та стабільного їх функціонування, зокрема, можливостей відновлення і відбудови постраждалих земель, подолання соціально-економічних і екологічних проблем, перспектив для подальшого територіального саморозвитку тощо, з позиції впливу наявних викликів і загроз, що розширює напрями подальших досліджень зазначеної тематики.

Мета статті полягає у формуванні теоретичних і практичних аспектів стосовно визначення поняття і сутності загроз, оцінки їх дестабілізуючого впливу у контексті управління регіональним (територіальним) розвитку, зокрема в сучасних умовах пошуку шляхів щодо безпечного, стійкого, стабільного та ефективного функціонування, воєнної і повоєнної відбудови України та усіх її територій.

Завданнями статті є узагальнення наявних наукових результатів щодо визначення сутності поняття «загроза»; встановлення взаємозв'язків із такими поняттями як «виклик», «ризик», «небезпека», що виступають причинами порушення стабільного функціонування системи територіального управління; формування на їх основі пропозицій теоретико-методичного підходу до управління регіональним (територіальним) розвитком в Україні в умовах впливу дестабілізуючих чинників.

Проведене раніше авторське дослідження щодо систематизації наукових підходів до регіонального (територіального) розвитку дозволило на основі аналізу еволюції наявних теорій, моделей, концепцій, що набули розвитку у світі, визначити характерні особливості, обґрунтувати доцільність застосування розглянутих положень для використання в Україні в умовах постійної трансформації державної регіональної політики, сформулювати концептуальні вимоги до підходів, механізмів, інструментарію регіонального (територіального) розвитку [1].

Характерні для різних часових періодів етапи розвитку світової економіки та особливості функціонування країн у світі, серед яких зміна тенденцій, поява і наростання соціально-економічних та суспільно-політичних суперечнос-

тей, важливість певних ключових факторів для формування політики управління регіональним (територіальним) розвитком за різних обставин, вплинули на виникнення ряду теорій регіонального розвитку. Положення цих теорій являють собою цілісні системи взаємопов'язаних принципів, ідей, висновків та уявлень про зв'язки між явищами та процесами, що характеризують форми функціонування і тенденції розвитку регіонів [1; 2]. Вони складають основу методології публічного управління регіональним (територіальним) розвитком, що визначає принципи, напрями формування та способи забезпечення функціонування організаційних структур і відповідних механізмів, моделей розвитку та управління, протистояння викликам і загрозам, підходи до використання ресурсів, інструментарію та інше.

Теоретичні положення, сформовані вченими різних країн світу, пояснюють і передбачають тенденції, розробляють моделі та механізми регіонального розвитку, формують інструменти їх практичної реалізації. Автори теорій і моделей розглядали регіональний розвиток з позиції широкого кола чинників впливу: географічних, адміністративних, економічних, соціальних, політичних, інноваційних тощо, характерних для різних часових періодів.

Дослідження питань ефективності управління регіональним розвитком в Україні, як у довоєнний період, так і в сучасних умовах військового стану та в перспективі післявоєнної відбудови, залишається актуальним, зокрема, пріоритетами виступають пошук шляхів вирішення існуючих територіальних проблем, подолання сучасних викликів та загроз і використання можливостей для саморозвитку регіонів, громад і територій в їх складі, а також створення безпечових умов для їх стійкого функціонування та розвитку, що наразі стає одним із головних пріоритетів.

Фундаментальними для розбудови сучасних засад регіонального розвитку у світі виступають сформовані в різні історичні періоди часу та за певними ознаками групи теорій, що вивчають територіальне розміщення економічної діяльності та диференціацію рівнів економічної активності регіонів під впливом певних особливостей [1–7].

Трансформація теоретичних підходів до регіонального розвитку протягом усього часового періоду у світі відбувалась під впливом різних чинників, що визначали пріоритетні напрями й умови, і, таким чином, стимулювали реформаторські зміни вже наявних теорій залежно від потреб суспільств, розвитку територіальних і економічних засад та

змін, що їх спонукали та супроводжували. Враховуючи безліч таких чинників, зокрема, як внутрішнього, так і зовнішнього впливу на регіональний розвиток, всі вони частково мають ефект невідзначеності, отже можуть носити як позитивний, так і негативний вплив на ті чи інші процеси для соціально-економічного розвитку регіонів та територій. Дослідження таких чинників й впливів триває потягом усього періоду формування політики управління регіональним розвитком в світі.

Розвиток соціально-економічної і регіональної політики в Україні, на відміну від європейської практики поступового уточнення пріоритетів, відбувається здебільшого під впливом теорій, спрямованих на підтримку проблемних територій, з паралельним використанням елементів інших теорій, що характеризують територіальне зростання на основі інноваційності, конкурентоспроможності, розвитку місцевого самоврядування тощо [1].

Авторський погляд на узагальнення теоретичних засад регіонального розвитку дозволяє виділити два основні напрями: подолання існуючих регіональних проблем, що наразі залишається актуальним у використанні інструментів політики публічного управління, та стимулювання регіонального саморозвитку, що відповідає умовам діючої реформи децентралізації та адміністративно-територіальної організації влади в Україні [1].

Запропонований розподіл теоретичних засад регіонального розвитку за цими двома напрямками повністю відповідає пріоритетам сучасної європейської регіональної політики, що важливо в період вступу України до Європейського Союзу; створює можливості регіонам (територіям) в процесі відбудови і відновлення України у воєнний і повоєнний періоди, що особливо актуально в умовах перспектив отримання економічної та фінансової допомоги з боку світових і європейських інституцій, країн, фондів тощо; відповідає пріоритетам України в короткостроковій і середньостроковій перспективі подальшого розвитку незалежної державності на основі європейських демократичних цінностей і принципів.

Дослідження теоретичних аспектів регіонального розвитку щодо будь-яких соціально-економічних систем характеризуються можливістю їх перебування як у безпечному, так і у небезпечному станах, які поступово розвиваються та, незважаючи на протилежність по відношенню один до одного, перебувають у тісному взаємозв'язку між собою [8].

У практичній площині соціально-економічний розвиток України, її регіонів і територій відбувається-

ся не лише на основі впровадження теоретичних положень в систему публічного управління регіональним розвитком, а й під впливом різноманітних явищ і процесів, як зовнішнього, так і внутрішнього спрямування, характеризується невизначеністю умов і наслідків, враховуючи значну кількість чинників, що на них впливають. Ефект невизначеності може проявлятися через недоотримання результатів від очікувань, невідповідність якісного та кількісного рівня ефективності, непередбачуваність подій і сценаріїв, і, таким чином, мати як безпечний, так і небезпечний вплив на функціонування соціально-економічних систем різних рівнів управління (державного, регіонального, місцевого або громадного).

Питання безпечності функціонування і розвитку систем різних рівнів управління регіональним (територіальним) розвитком, зокрема й соціально-економічних, досліджується довготривалий період часу, натомість в умовах загострення проблем і кризових явищ і процесів, пов'язаних із триваючою війною рф проти України та можливих загроз повоєнного часу, це питання набуває ще більшої актуальності.

Для рівня держави безпечний стан визначається здатністю гарантувати безпечні умови життєдіяльності, а також стабільність і сталість розвитку національної економіки, це стосується питань функціонування фінансової системи, розвитку інфраструктури, забезпечення соціальних стандартів, надання публічних послуг, державного регулювання соціально-економічної діяльності, зниження показників безробіття, регулювання бюджетних питань, контролю за інфляційними процесами, державного боргу тощо.

Для рівня регіону безпечний стан пов'язаний із забезпеченням безпеки життєдіяльності, створенням відповідних умов для розвитку галузей і територій, що відбуваються під впливом світових тенденцій та національних соціально-економічних інтересів, мається на увазі територіально-орієнтований підхід у розвитку, регулювання питань галузевих диверсифікацій, експортно-імпоротної діяльності, розвитку міжрегіональних зв'язків, транскордонного співробітництва тощо.

Для рівня громади безпечний стан передбачає спроможності її суб'єктів (публічного управління, бізнесу, громадськості) для ефективного функціонування і розвитку під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, зокрема економічних, соціальних, політичних та інших, наявності і достатності ресурсів, умов і можливостей для швидкого пристосування до змін, подолання наявних викликів,

загроз, ризиків, забезпечення стійкості, безпечного проживання тощо.

Намагання створення безпечних умов для публічного управління регіональним розвитком соціально-економічних систем різних рівнів актуалізує потребу у передбаченні, ідентифікації і визначенні чинників, які можуть здійснювати або здійснюють дестабілізуючий вплив, оцінки його характеру та величини з метою попередження, мінімізації, подолання їх негативних наслідків, а також стимулювання можливостей для подальшого розвитку, стійкості і стабільності сталого функціонування в майбутньому.

Щодо тематики дослідження безпечний соціально-економічний регіональний розвиток пов'язаний із впливом такого поняття як «загроза», розуміння наукових підходів до визначення якого дає змогу краще охарактеризувати його сутність і в подальшому сприяти вчасному виявленню, попередженню і протидії таким явищам з метою досягнення необхідного рівня захищеності (табл. 1).

Сучасні наукові погляди щодо сутності поняття «загроза» характеризуються певними особливостями і відмінностями [8–18].

З. Живко, К. Горячова, М. Єрмошенко [9–11] вважають, що загроза є однією з форм небезпеки; загроза може бути одночасно й сукупністю негативних чинників чи умов.

О. Сорочан, Д. Ігнатюк [12] трактують поняття «загроза» як сукупність умов і чинників, яким притаманний дестабілізуючий вплив на функціонування і розвиток економічної системи.

І. Бланк [13] під загрозою у фінансовій сфері пропонує розуміти таку форму вираження суперечностей фінансових інтересів у фінансовому середовищі функціонування підприємства, за якої відображається реальна та потенційна можливість прояву деструктивного впливу різноманітних чинників на їх реалізацію.

В. Франчук [14] стверджує, що загроза – це дія дестабілізуючих природних і (або) суб'єктивних чинників, пов'язаних із недобросовісною конкуренцією, порушенням законів і норм, цілісності процесів чи об'єктів, що можуть спричинити потенційні або реальні збитки.

С. Мельник [8] під загрозою фінансовій безпеці підприємства розуміє вплив дестабілізуючих чинників на його фінансовий стан, який може призвести до потенційних або реальних збитків.

В. Ячменьова [15] вважає загрозу наслідком неконтрольованого збігу обставин, умов та подій зовнішнього середовища, що сприймаються суб'єктами ринкової економіки як реальність, та

Наукові підходи до сутності поняття «загроза»

Автор (и)	Визначення
К. Горячова, М. Єрмошенко, З. Живко [9–11]	– Загроза – це одна з форм небезпеки; – загроза може бути одночасно й сукупністю негативних чинників чи умов
О. Сорочан, Д. Ігнатюк [12]	Під загрозою розуміється сукупність умов і чинників, яким притаманний дестабілізуючий вплив на функціонування і розвиток економічної системи
І. Бланк [13]	Загроза розглядається як форма вираження суперечностей фінансових інтересів у фінансовому середовищі функціонування підприємства, за якої відображається реальна та потенційна можливість прояву деструктивного впливу різноманітних чинників на їх реалізацію
В. Франчук [14]	Загроза – це дія дестабілізуючих природних і (або) суб'єктивних чинників, пов'язаних із недобросовісною конкуренцією, порушенням законів та норм, цілісності процесів чи об'єктів, що можуть спричинити потенційні або реальні збитки
С. Мельник [8]	Під загрозою фінансовій безпеці підприємства слід розуміти такий вплив дестабілізуючих чинників на його фінансовий стан, який може призвести до потенційних або реальних збитків
В. Ячменьова [15]	Загроза є наслідком неконтрольованого збігу обставин, умов та подій зовнішнього середовища, що сприймаються суб'єктами ринкової економіки як реальність, та безвихідні обставини, які за наявності резервів ресурсів необхідно усунути або навчитися з ними співіснувати, якщо не можна цьому запобігти
І. Мігус, С. Лаптев [16]	Загроза є певною подією, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання, результатом впливу якої є виникнення ризиків для їх функціонування
М. Копитко, Н. Літвін [17]	Загроза функціонуванню соціально-економічної системи – це потенційна можливість завдання їй шкоди внутрішніми або/і зовнішніми чинниками, а небезпека стає такою за умови отримання загрози реального прояву
Н. Гавловська, В. Семенченко, Т. Яблонський, В. Параскевич [18]	Загроза це конкретний фактор або подія, яка може завдати шкоди або стати причиною небезпеки

Джерело: складено на основі [8–18].

безвихідні обставини, які за наявності резервів ресурсів необхідно усунути або навчитися з ними співіснувати, якщо не можна цьому запобігти.

І. Мігус, С. Лаптев [16] розглядають загрозу як певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання, результатом впливу якої є виникнення ризиків для їх функціонування.

М. Копитко, Н. Літвін [17] вважають, що загроза щодо функціонування соціально-економічної системи є потенційною можливістю завдання їй шкоди внутрішніми або/і зовнішніми чинниками, а небезпека стає такою за умови отримання загрози реального прояву.

На думку Н. Гавловської, В. Параскевич, В. Семенченко, Т. Яблонського [18], загроза – це конкретний фактор або подія, яка може завдати шкоди або стати причиною небезпеки.

Узагальнюючи представлені визначення поняття «загроза», можна виділити такі основні його характеристики, зокрема:

- ✦ є однією із форм небезпек, що виникають внаслідок неконтрольованого збігу обставин, умов та подій зовнішнього і внутрішнього впливу;
- ✦ є сукупністю умов і чинників, яким притаманний дестабілізуючий вплив, що можуть призвести до потенційних або реальних збитків;
- ✦ є взаємопов'язаною із іншими дестабілізуючими чинниками.

Різні трактування поняття «загроза» вказують на відмінності підходів до його характеристики, воно не є однозначним і в теоретичному та практичному полі доволі часто зустрічається паралельно із такими поняттями, як «виклик», «ризик», «небезпека», що також вважаються дестабілізуючими чинниками. Особливістю таких чинників є їх вплив на регіональний розвиток, що призводить або може призвести до невизначених або небажаних змін структури, змісту, функцій, властивос-

тей, параметрів та результатів функціонування соціально-економічних систем.

Визначення таких понять, як «виклик», «ризик», «загроза», «небезпека», широко розглядаються в роботах науковців [8–24], натомість їх конкретизація і особливості вказують на неоднозначність формулювання, різноманітність за трактуванням, відсутність чіткого визначення, існування зв'язків між ними.

Тематика роботи вказує на доцільність дослідження саме існуючих міжпонятійних взаємозв'язків і їх вплив на безпечний соціально-економічний розвиток регіональних систем в цілому. Аналіз наявності зв'язків притаманний широті досліджень безпекових питань в різних сферах, зокрема національній, фінансовій, економічній, управлінській тощо, натомість характеризується як певними спільностями, так і відмінностями авторських поглядів.

У законодавстві України має місце чітке закріплення терміна «загрози національній безпеці України» – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [25]. Інших законодавчо визначених понять серед вищеназваних наразі не фіксується.

Напроти, у стратегічних документах щодо національної і воєнної безпеки України [26; 27] поняття «виклику», «загрози», «небезпеки» та «ризик» не визначені, але використовуються в контексті з акцентом на воєнні загрози. Загальною рисою зазначених стратегій є те, що загрози можуть бути як зовнішні, так і внутрішні, що поширює необхідність протидії на внутрішнє середовище країни [29].

У наукових працях це питання представлено таким чином. У роботі С. Мельник [8] розглядаються взаємозв'язки понять, притаманні для використання в фінансовому секторі. Викликом пропонується вважати певне явище негативного або позитивного спрямування, що потребує реакції і вжиття заходів з метою недопущення негативних наслідків.

Ризик характеризує ймовірність виникнення певної ситуації, що може призвести до появи реальної або потенційної загрози, створити небезпеку та сприяти виникненню кризового стану. Загроза є дестабілізуючим чинником, що може призвести до потенційних або реальних збитків. Схематичне зображення міжпонятійних взаємозв'язків наведено на рис. 1.

Колектив авторів [28] використовує у дослідженні взаємний вплив понять щодо функціону-

вання соціально-економічних систем. Зокрема, виклик позиціонується як прояв небажаних змін для суб'єкта господарювання.

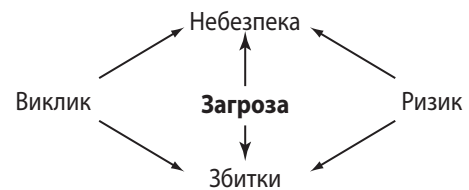

Рис. 1. Схема міжпонятійних взаємозв'язків

Джерело: складено на основі [8].

Специфіка викликів полягає в тому, що вони не завжди ідентифікуються у сукупності обставин негативного впливу, на які необхідно відреагувати; при цьому їх ігнорування може спричинити позитивні чи негативні наслідки. У внутрішньому і зовнішньому середовищі соціально-економічної системи таких викликів є значна кількість, що створює необхідність їх постійного моніторингу та вироблення заходів реагування, адже їх ігнорування може призвести до виникнення ризиків а, у подальшому, – небезпек і загроз. Схематичне зображення понятійних взаємозв'язків показано на рис. 2.

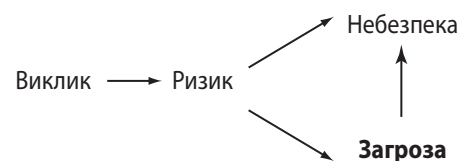

Рис. 2. Схема міжпонятійних взаємозв'язків

Джерело: складено на основі [28].

Робота М. Копитко, Н. Літвін [17] спрямована на дослідження понятійних зв'язків у сфері економічної безпеки, де виклик пропонується розглядати як сукупність обставин, не обов'язково негативного впливу, що потребують необхідної реакції, при цьому їх ігнорування може спричинити позитивні чи негативні наслідки. Загроза – це вплив зовнішнього середовища, його суб'єктів чи внутрішніх елементів системи, що може призвести до втрат. Ризик – це настання суб'єктивних і/або об'єктивних подій у кожній зі сфер діяльності суб'єкта у зв'язку із актуалізацією загрози, що здатна призвести до позитивних чи негативних наслідків і спричинити відхилення від запланованих параметрів. Небезпека – форма прояву загрози, що призводить до реальних втрат. Схематичне зображення взаємозв'язків понять «виклик», «загроза», «ризик», «небезпека» наведено на рис. 3.

Рис. 3. Схема міжпонятійних взаємозв'язків

Джерело: складено на основі [17].

У дослідженні О. Полякової [29] аналізуються співвідношення між поняттями «виклик», «загроза», «ризик» і властивостями резильєнтності економіки. На основі узагальнення підходів до визначення і оцінки понять, виклик визначено як явище, яке може спричинити загрозу, а ризик як загрозу, яка вже має імовірно-кількісну оцінку. Виклики можуть мати потенційно позитивний ефект, але потребують належного усвідомлення і реагування, аби не перетворитися на негативні і не створювати загрози. Перетворення усвідомлених викликів на можливості забезпечується адаптивністю резильєнтного суспільства. Вчасне передбачення й ідентифікація загроз передбачає можливість превентивних заходів попередження. Управління ризиками має спиратися на кількісно-якісну оцінку ймовірності та можливих наслідків. Схематичне зображення міжпонятійних взаємозв'язків – на рис. 4.

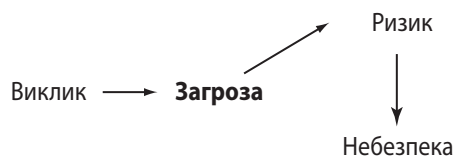

Рис. 4. Схема міжпонятійних взаємозв'язків

Джерело: складено на основі [29].

Авторський колектив [18] розглядає визначення понять і їх взаємний вплив в контексті управління ризиком і формування безпекового рівня економіки.

Зокрема, ризик – це загальне поняття, яке вказує на потенційну небезпеку, але не конкретизує, як саме ця небезпека проявляється. Виклик – це конкретний аспект або ситуація, що створює можливості або загрозу, і може бути частиною загального ризику. Загроза – це конкретна причина небезпеки. Небезпека – це конкретний негативний наслідок, що виникає у результаті зазначеної загрози. Схематичне зображення понятійних взаємозв'язків наведено на рис. 5.

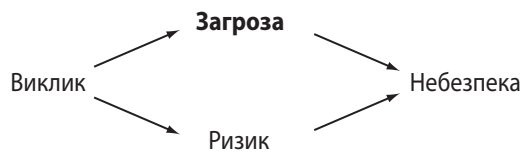

Рис. 5. Схема міжпонятійних взаємозв'язків

Джерело: складено на основі [18].

В. Кравченко [30] у дослідженні теоретичних засад ідентифікації, аналізу й систематизації викликів і загроз, які постали перед Україною, її економікою і фінансами у першій третині ХХІ ст., пропонує розглядати виклик як проблемну ситуацію, від розв'язання якої залежить подальше функціонування держави і суспільства. Небезпека – це явища, процеси, об'єкти й обставини, які здатні за певних умов завдавати шкоди різним суб'єктам як відразу, так і в майбутньому, а також викликати небажані наслідки, які призведуть до погіршення або неможливості функціонування і розвитку певної системи. Загроза – це можлива небезпека, що може бути реалізована у різних сферах, зокрема, економічній, фінансовій, військовій, соціально-політичній, територіальній, національній, інформаційній тощо.

Наведені матеріали підкреслюють суб'єктивність поглядів стосовно запропонованих теоретичних і практичних варіантів до трактування названої проблематики дослідження щодо характеристики представлених понять та їх взаємозв'язків між собою з урахуванням вибраної кожним окремим дослідником тематики. Особливості бачення та відмінності підходів до їх представлення, з одного боку, підкреслюють широту та багатогранність зазначеною теми, а з іншого боку, це дозволяє сформулювати власне авторське бачення сутності та змісту окремих понять.

Так, загроза у контексті управління регіональним (територіальним, просторовим) розвитком – це реальна та / або умовна форма небезпеки (проблеми), що визначається (ідентифікується, оцінюється) рівнем впливу, видами, масштабами негативних наслідків для середовища, життєдіяльності (життєзабезпечення) і функціонування людини, суспільства, країни та її територій, інституцій, видів діяльності, суб'єктів господарювання, інфраструктури, навколишнього середовища тощо, та потребує розробки й впровадження комплексу заходів (дій) для їх оперативно-попередження (запобігання) та / або протидії та / або усунення.

У такому контексті безпековий простір розглядається як середовище безпечності життєдіяль-

ності, життєзабезпечення, функціонування в державі, країні, регіонах, територіях тощо її громадян, інституцій, видів діяльності, підприємств (організацій), інфраструктури, навколишнього середовища, тощо в умовах наявних і можливих впливів дестабілізуючих чинників.

Авторське бачення щодо узагальнення міжпонятійних впливів дестабілізуючих чинників між собою та на управління регіональним (територіальним) розвитком в цілому наведено на рис. 6.

Питання вирішення проблематики розвитку територій, як один із пріоритетів регіональної політики в Україні, нерозривно пов'язаний із дією дестабілізуючих чинників і потребує постійного реагування на них.

Виклики можуть мати як позитивний, так і негативний вплив. Отримання ефекту для використання викликів позитивного впливу, як то, наприклад, цифровізація суспільства або зелений перехід, потребує відповідного розуміння і вжиття заходів реагування на них. Відсутність належної відповіді може формувати певне середовище для перетворення викликів на негативні і створювати загрози. Трансформація усвідомлених викликів на можливості формує умови для заохочення до стимулювання регіонального саморозвитку.

Ризики поділяються на реалізовані та нереалізовані. Управління ризиками на основі їх попередньої оцінки дозволяє оцінити: для нереалізованих – ймовірність виникнення, можливі наслідки,

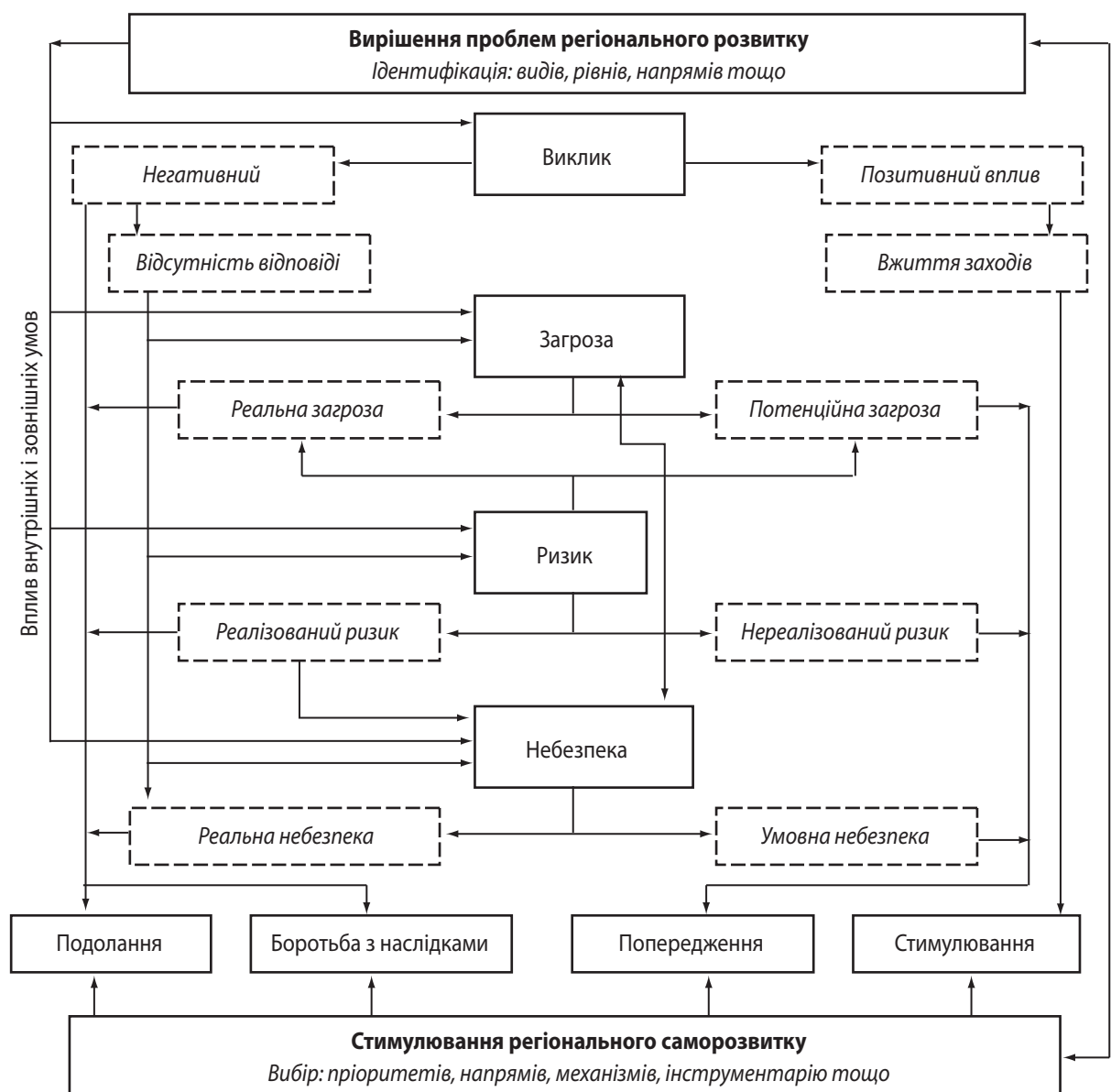

Рис. 6. Теоретико-методичний підхід до управління регіональним (територіальним) розвитком в умовах впливу дестабілізуючих чинників

Джерело: авторська розробка.

заходи і інструментарій для попередження; для реалізованих – масштаб проблеми і впливу, можливості подолання, заходи для боротьби з наслідками. Вжиття попереджувальних заходів дозволяє уникнути певних обставин, за яких нереалізовані ризики можуть трансформуватися у загрози або небезпеки.

Реакція суспільства в процесі управління регіональним розвитком на подолання дестабілізуючих чинників і боротьбу з їх наслідками, з одного боку, а також попередження можливого виникнення і стимулювання регіональних ресурсів та спроможностей, з іншого, створює умови для стимулювання регіонального саморозвитку.

Загалом результати ідентифікації, оцінки і аналізу дестабілізуючих чинників та їх взаємозв'язків між собою в подальшому впливають на формування пріоритетів регіональної політики в країні, її регіонах і територіях, визначають доцільність вибору тих чи інших напрямів, механізмів та інструментів для її формування і реалізації.

ВИСНОВКИ

Враховуючі надані матеріали, можна зробити певні висновки.

- 1) Дослідження теоретичних аспектів регіонального (територіального) розвитку протягом всього часового періоду їх формування відбувалося в умовах присутності геополітичних, економічних, соціальних, екологічних та інших різних видів дестабілізуючих чинників, зокрема і загроз, які носили глобальний, міждержавний, державний, внутрішньодержавний характер, та наслідків подолання їх впливу.
- 2) Проведені раніше дослідження еволюції теоретичних засад регіонального розвитку та проєкціювання цих напрацювань на розвиток політики управління соціально-економічним розвитком в Україні дозволило зробити висновок щодо найбільш актуальних напрямів, зокрема, подолання проблем і стимулювання саморозвитку, що формують пріоритети сучасної регіональної політики для країни в цілому та її окремих територій зокрема, які і надалі залишаються актуальними для сучасних умов воєнного і повоєнного періодів.
- 3) Становлення регіональної політики в Україні протягом всього періоду державності супроводжувалося постійним впливом як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, характерних для різних часових періодів її розвитку

і реалізації. Натомість триваюча четвертий рік загарбницька війна рф проти України за свободу і незалежність загострила актуальність дослідження зазначеного питання, особливо в умовах, коли прояв зовнішніх загроз, пов'язаний із військовою агресією проти українського народу та територій, має безпосередній вплив і взаємодоповнюючий ефект на зростання інших, зокрема і внутрішніх, загроз у країні.

- 4) Враховуючи поодинокі приклади ведення війн у світі, зокрема на європейському континенті, та обмежені можливості аналізу подолання наслідків від їх руйнівної дії на країни в цілому та конкретні території, доцільним є проведення детального дослідження особливостей теоретичних аспектів регіонального розвитку в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема пов'язаних із безпосереднім впливом війни, з урахуванням індивідуальних особливостей, притаманних Україні та її територіям.
- 5) Формування теоретичних засад управління розвитком територій, що тривало постійно і продовжується в сучасному світі, завжди відбувалося під впливом таких понять як «виклик», «загроза», «ризик», «небезпека», що притаманні різним історико-географічним умовам, соціально-економічним процесам, науково-технічним прогресивним явищам тощо. Узагальнення цих понять щодо регіонального розвитку, зокрема у контексті питань вирішення проблем чи то стимулювання саморозвитку, дозволять в подальшому формувати регіональну політику управління розвитком територій, визначати пріоритети й напрями, формувати механізми і інструменти її реалізації, що є особливо актуальним як у період триваючої військової агресії, так і в період повоєнного відновлення України та постраждалих від війни регіонів, територій і громад.
- 6) Адаптація теоретичних аспектів регіонального розвитку для реалізації в сучасній Україні потребує врахування небезпечних умов, спричинених військовою агресією рф щодо нашої країни. Зовнішні загрози, спричинені триваючою війною в Україні, посилюють негативний і руйнівний вплив на вже наявні внутрішні і зовнішні загрози, притаманні усім сферам функціонування та розвитку, отже, виступають каталізатором з мультиплікативним ефектом. Най-

більший вплив від такого дестабілізуючого ефекту спостерігається на життєдіяльності та функціоналі прикордонних регіонів і територій України, що потребує більш детальних додаткових досліджень та обґрунтовує актуальність зазначеної тематики в найближчій перспективі. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Семигуліна І. Б. Теоретичні аспекти просторового розвитку: аналіз світового досвіду формування системи управління територіями. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 6–14. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-6-14>
2. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2014. 512 с.
3. Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 268 с.
4. Ліба Н. С. Систематизація теорій регіонального розвитку в еволюційному порядку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 2. С. 137–142. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2621/1/2-6-2-2016-23.pdf>
5. Вахович І. М., Табалова О. Є. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізм вирівнювання : монографія. Луцьк : Волинський поліграф, 2012. 333 с.
6. Голіков А. П., Дейнека О. Г., Позднякова Л. О. та ін. Регіональна економіка та природокористування : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2009. 352 с.
7. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. Київ : КНЕУ, 2008. 272 с.
8. Мельник С. І. Дослідження викликів, ризиків, загроз та небезпеки в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-25>
9. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 260 с.
10. Горячова К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65–67.
11. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : КНТЕУ, 2001. 309 с.
12. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2009. 784 с.
13. Сорочан О., Ігнатюк Д. Економічна безпека: стан і загрози в республіці Молдова. *Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej ekonomia i nauki humanistyczne*. 2002. № 3. Z. 19.
14. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
15. Адаптаційний потенціал забезпечення стійкого функціонування реального сектору економіки України в умовах глобальної нестабільності : кол. моногр. / за заг. ред. М. О. Кизима ; авт. кол. : М. О. Кизим, В. Є. Хаустова, В. І. Отенко, Н. В. Белікова, О. Ю. Полякова, О. Ю. Іванова, Д. Г. Михайленко, В. О. Шликова, Є. М. Крячко, І. Б. Семигуліна, О. В. Шпілевський, О. М. Леванда, Р. В. Харченко, О. С. Матвейченко. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 176 с.
16. Мігус І. П., Лаптев С. М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_5
17. Копитко М. І., Літвін Н. М. Деструктивні чинники середовища функціонування соціально-економічних систем. *Вчені записки університету «КРОК»*. Серія : Економіка. 2017. Вип. 46. С. 4–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2017_46_3
18. Гавловська Н., Параскевич В., Семенченко В., Яблонський Т. Теоретичні концепти економічної безпеки: ризик, загроза, небезпека. *Development service industry management*. 2023. № 3. С. 35–39. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3\(5\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(5))
19. Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 21.04.02. Київ, 2015. 478 с.
20. Тимків Я. І. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету*. 2006. № 11 (31). С. 176–183.
21. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Знання, 2007. 1079 с.
22. Герасимчук З. В., Вавдіюк Н. С. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2006. 243 с.
23. Франчук В. І. Основи економічної безпеки : навч. посіб. Львів : Каменяр, 2009. 203 с.
24. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків : Торсінг Плюс, 2007. 768 с.
25. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>
26. Про рішення ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020>
27. Про рішення ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/121/2021>
28. Мороз О. В., Карачина Н. П., Шиян А. А. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2011. 241 с.

29. Полякова О. Ю. Виклики, загрози та ризики у контексті резильєнтності економіки. *Проблеми економіки*. 2024. № 3 (61). С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-126-134>
30. Кравченко В. І. Виклики і загрози Україні, її економіці та фінансам у першій третині XXI століття. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_10_3

REFERENCES

- Blank, I. A. (2009). *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Management of financial security of the enterprise]. Elha, Nika-Tsentr.
- Chuzhykov, V. I. (2008). *Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia* [Global regionalistics: history and modern methodology]. KNEU.
- Franchuk, V. I. (2009). *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Fundamentals of economic security]. Kameniar.
- Franchuk, V. I. (2016). *Teoriia bezpeky sotsialnykh system* [Theory of security of social systems]. LvDUVS.
- Havlovskaya, N., Paraskevych, V., Semenchuk, V., & Yablonskyi, T. (2023). Teoretychni kontsepty ekonomichnoi bezpeky: ryzyk, zahroza, nebezpeka. *Development service industry management*, 3, 35–39. [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3\(5\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(5))
- Herasymchuk, Z. V., & Vavdiuk, N. S. (2006). *Ekonomichna bezpeka rehionu: diagnostyka ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the region: diagnostics and mechanism of provision]. Nadstyr'ya.
- Holikov, A. P., Deineka, O. H., Pozdniakova, L. O., ta in. (2009). *Rehionalna ekonomika ta pryrodokorystuvannia* [Regional economy and nature management]. Tsentr navch. lit.
- Horiachova, K. (2003). *Finansova bezpeka pidpriemstva. Sutnist ta mistse v systemi ekonomichnoi bezpeky* [Financial security of the enterprise. Essence and place in the system of economic security]. *Ekonomist*, 8, 65–67.
- Kopytko, M. I. (2015). *Kompleksne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv* [Comprehensive ensuring of economic security of enterprises] (Doctoral dissertation). Kyiv.
- Kopytko, M. I., & Litvin, N. M. (2017). *Destruktyvni chynnyky seredovyschcha funktsionuvannia sotsialno-ekonomichnykh system* [Destructive factors of the environment of functioning of socio-economic systems]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK». Seriiia : Ekonomika*, 46, 4–15. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2017_46_3
- Kovbasiuk, Yu. V., Vakulenko, V. M., & Orlaty, M. K. (Eds.). (2014). *Rehionalne upravlinnia* [Regional management]. NADU.
- Kravchenko, V. I. (2016). *Vyklyky i zahrozy Ukraini, yii ekonomitsi ta finansam u pershii tretyni XXI stolittia* [Challenges and threats to Ukraine, its economy and finance in the first third of the XXI century]. *Efektivna ekonomika*, 10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_10_3
- Kyzym, M. O. (Ed.). (2021). *Adaptatsiinyi potentsial zabezpechennia stiikoho funktsionuvannia realnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalnoi nestabilnosti* [Adaptation potential for ensuring the sustainable functioning of the real sector of the Ukrainian economy in the context of global instability]. FOP Liburkina L. M.
- Liba, N. S. (2016). *Systematyzatsiia teorii rehionalnoho rozvytku v evoliutsiinomu poriadku* [Systematization of theories of regional development in evolutionary order]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomika»*, 2, 137–142. <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2621/1/2-6-2-2016-23.pdf>
- Melnyk, S. I. (2019). *Doslidzhennia vyklykiv, ryzykiv, zahroz ta nebezpeky v systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva* [Research of challenges, risks, threats and dangers in the system of ensuring financial security of the enterprise]. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-25>
- Mihus, I. P., & Laptiev, S. M. (2011). *Neobkhidnist rozmezhuвання poniat «zahroza» ta «ryzyk» pry diagnostytsi ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia* [The necessity of distinguishing between the concepts of “threat” and “risk” in the diagnosis of economic security of business entities]. *Efektivna ekonomika*, 12. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_5
- Moroz, O. V., Karachyna, N. P., & Shyian, A. A. (2011). *Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky suchasnoho pidpriemstva* [The concept of economic security of a modern enterprise]. VNTU.
- Nechvolod, L. I. (2007). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv* [Modern dictionary of foreign words]. Torsinh Plus.
- Pelteck, L. V. (2010). *Rozvytok rehionalnoi promyslovoi polityky derzhavy: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy* [Development of regional industrial policy of the state: theory, methodology, mechanisms]. Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyla.
- Poliakova, O. Yu. (2024). *Vyklyky, zahrozy ta ryzyky u konteksti rezylentnosti ekonomiky* [Challenges, threats and risks in the context of economic resilience]. *Problemy ekonomiky*, 3(61), 126–134. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-126-134>
- Semyhulina, I. B. (2021). *Teoretychni aspekty prostoro-voho rozvytku: analiz svitovoho dosvidu formuvannia systemy upravlinnia terytoriiamy* [Theoretical aspects of spatial development: analysis of world experience in the formation of a territorial management system]. *Biznes Inform*, 7, 6–14. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-6-14>
- Sorochan, O., & Ihnatiuk, D. (2002). *Ekonomichna bezpeka: stan i zahrozy v respublikti Moldova. Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej ekonomia i nauki humanistyczne*, 3(19).
- Tymkiv, Ya. I. (2006). *Osoblyvosti ta klasyfikatsiia suchasnykh zahroz natsionalnii ta mizhnarodnii bezpetsi*

- [Features and classification of modern threats to national and international security]. *Naukovyi visnyk Odeskoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu*, 11(31), 176–183.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro rishennia rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» vid 14.09.2020 № 392/2020. <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020>
- Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro rishennia rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku «Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy» vid 25.03.2021 № 121/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/go/121/2021>
- Vakhovych, I. M., & Tabalova, O. Ye. (2012). *Rehionalni asymetrii staloho rozvytku Ukraini: diahnostyka ta mekhanizm vyrivniuvannia* [Regional asymmetries of sustainable development in Ukraine: diagnostics and mechanism of alignment]. Volynpolihraf.
- Yermoshenko, M. M. (2001). *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. KNTEU.
- Zahorodnii, A. H., & Vozniuk, H. L. (2007). *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk* [Financial and economic dictionary]. Znannia.
- Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» vid 21.06.2018 № 2469-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>
- Zhyvko, Z. B. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, mekhanizm zabezpechennia ta upravlinnia* [Economic security of the enterprise: essence, mechanism of provision and management]. LvDUVS.